

معنی الفقیہ

سیری کامل در معانی حروف

(جلد اول)

مصطفی جمالے

سرشناسه	:	جمالی، مصطفی، ۱۳۶۲.
عنوان و نام پدیدآور	:	مغنی الفقهیه، مصطفی جمالی.
مشخصات نشر	:	قم دارالفکر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	:	۵۷۵ ص.
شابک	:	978 - 600 - 270 - 034 - 6
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیها.
یادداشت	:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
رده‌بندی کنگره	:	۱۲۳ زالف ۶/۱/۳۸ BP
رده‌بندی دیویی	:	۲۹۷/۶۲۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۸۹۵۲۲

مؤسس: مرحوم حجة الاسلام والمسلمين
آقای حاج سید عبدالحمید مولانا (ره)

مغنی الفقیه

سیری کادل دیمعانی حروف (جلد اول)

مؤلف: مصطفى حمالي

ناشر: انتشارات المرافعة

جواب: قدس، قم

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰ تومان

شابک: ۶-۳۴-۲۷۰-۶۰۰-۹۷۸ ISBN: 978-600-270-034-6

شابک دورہ: ۰۰۲۶ - ۲۷۰ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۰-۰۲۶-۰
ISBN: 978-600-270-036-0

انتشارات دارالفکر

دفتر مرکزی : قم خیابان معلم ، مجتمع ناشران پلاک ۳۶

تلفون: ۳۷۷۴۳۵۴۴ - ۳۷۷۳۳۶۴۵ - فاكس: ۳۷۷۳۸۸۱۴

دفتر تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری،

روبه روی اداره پست، پلاک ۱۲۴ واحدیک - تلفن: ۶۶۴۰۸۹۲۷

فروشگاه تهران : ۶۶۴۷۶۴۸۸

فهرست

۵۷.....	۵. کاربرد	۱۵.....	پیشگفتار
۵۸.....	۶. بلاغت	۲۱.....	حرف همزه
۶۰.....	۲. تعلیل	۲۱.....	۱. نداء
۶۰.....	۱. تبیین	۲۱.....	۲. استفهام
۶۰.....	۲. اعراب	۲۱.....	۱. تبیین
۶۰.....	۳. مفاجات	۲۱.....	۲. ساختار
۶۰.....	۱. تبیین	۲۹.....	۳. اعراب
۶۱.....	۱. ساختار	۳۴.....	۴. بلاغت
۶۱.....	۳. اعراب	۳۷.....	۵. کاربرد
۶۲.....	نصوص	۴۱.....	نصوص
۷۰.....	إذا	۴۷.....	تحقیق
۷۰.....	۱. مفاجات	۴۹.....	أجل
۷۰.....	۱. تبیین	۴۹.....	حرف جواب
۷۲.....	۲. ساختار	۴۹.....	نصوص
۷۴.....	۳. اعراب	۵۰.....	إذا
۷۷.....	۴. ترکیب	۵۰.....	۱. ظرفیه
۷۷.....	۵. کاربرد	۵۰.....	۱. تبیین
۷۹.....	۶. بلاغت	۵۲.....	۲. ساختار
۸۰.....	۲. ظرفیه	۵۴.....	۳. اعراب
۸۰.....	۱. تبیین	۵۶.....	۴. ترکیب

۱۳۷..... ۵. کاربرد	۸۵..... ۲. ساختار
۱۳۷..... ۶. بلاغت	۸۷..... ۳. اعراب
۱۳۸..... ۲. عهد ذکری	۹۳..... ۴. ترکیب
۱۳۸..... ۱. تبیین	۹۴..... ۵. کاربرد
۱۴۱..... ۲. ساختار	۹۸..... ۶. بلاغت
۱۴۴..... ۳. کاربرد	۹۹..... ۳. زانده
۱۴۶..... ۴. بلاغت	۱۰۰..... نصوص
۱۴۶..... ۳. عهد ذهنی	۱۱۰..... تحقیق
۱۴۶..... ۱. تبیین	۱۱۲..... ۱. إذا ما و إذا ما
۱۴۶..... ۲. کاربرد	۱۱۲..... شرطیه
۱۴۷..... ۳. بلاغت	۱۱۲..... ۱. تبیین
۱۴۷..... ۴. عهد حضوری	۱۱۳..... ۲. ترکیب
۱۴۷..... ۱. تبیین	۱۱۴..... نصوص
۱۴۸..... ۲. ساختار	۱۱۵..... إذا
۱۴۸..... ۳. کاربرد	۱۱۵..... جواب و جزاء
۱۴۹..... ۲. بلاغت	۱۱۵..... ۱. تبیین
۱۴۹..... ۵. استغراق افراد	۱۱۸..... ۲. ساختار
۱۴۹..... ۱. تبیین	۱۲۰..... ۳. اعراب
۱۵۱..... ۲. ساختار	۱۲۳..... ۴. ترکیب
۱۵۱..... ۳. کاربرد	۱۲۳..... ۵. کاربرد
۱۵۲..... ۴. بلاغت	۱۲۴..... ۶. بلاغت
۱۵۲..... ۶. استغراق صفات	۱۲۵..... نصوص
۱۵۲..... ۱. تبیین	۱۳۲..... ال
۱۵۳..... ۲. کاربرد	۱۳۲..... ۱. موصول
۱۵۳..... ۳. بلاغت	۱۳۲..... ۱. تبیین
۱۵۳..... ۷. ماهیت و جنس	۱۳۳..... ۲. ساختار
۱۵۳..... ۱. تبیین	۱۳۶..... ۳. اعراب
۱۵۵..... ۲. کاربرد	۱۳۶..... ۴. ترکیب

۱۹۲.....	۳. کاربرد	۱۵۶.....	۳. بلاغت
۱۹۳.....	نصوص	۱۵۷.....	۸. زائده
۱۹۵.....	آلا	۱۵۷.....	۱. تبیین
۱۹۵.....	۱. استثناء متصل و منقطع	۱۵۸.....	۲. ساختار
۱۹۵.....	۱. تبیین	۱۵۹.....	۹. نائب از ضمیر
۱۹۶.....	۲. ساختار	۱۵۹.....	۱. تبیین
۱۹۹.....	۳. اعراب	۱۶۱.....	۲. ساختار
۲۰۳.....	۴. ترکیب	۱۶۲.....	۳. کاربرد
۲۰۴.....	۵. کاربرد	۱۶۲.....	نصوص
۲۰۶.....	۶. بلاغت	۱۷۵.....	تحقیق
۲۰۷.....	۲. وصف به معنای «غیر»	۱۷۷.....	آلا
۲۰۷.....	۱. تبیین	۱۷۷.....	۱. استفتاح و تنبیه
۲۰۸.....	۲. ساختار	۱۷۷.....	۱. تبیین
۲۰۸.....	۳. اعراب	۱۷۹.....	۲. ساختار
۲۰۹.....	۴. کاربرد	۱۷۹.....	۳. ترکیب
۲۰۹.....	۳. عاطفه به منزله «واو»	۱۷۹.....	۴. کاربرد
۲۱۰.....	۴. زائده	۱۸۰.....	۵. بلاغت
۲۱۰.....	نصوص	۱۸۰.....	۲. استفهام از نفی
۲۲۰.....	تحقیق	۱۸۰.....	۱. تبیین
۲۲۲.....	الی	۱۸۲.....	۲. ساختار
۲۲۲.....	۱. انتهای غایت	۱۸۲.....	۳. اعراب
۲۲۲.....	۱. تبیین	۱۸۳.....	۴. کاربرد
۲۲۴.....	۲. کاربرد	۱۸۴.....	نصوص
۲۲۵.....	۲. مصاحبت	۱۹۰.....	تحقیق
۲۲۵.....	۱. تبیین	۱۹۱.....	آلا
۲۲۶.....	۲. کاربرد	۱۹۱.....	تحضیض، عرض و توبیخ
۲۲۷.....	۳. تبیین	۱۹۱.....	۱. تبیین
۲۲۷.....	۴. اختصاص	۱۹۱.....	۲. ساختار

ظرفیت..... ۲۲۸	۵. ظرفیت..... ۲۲۸
تبعض..... ۲۲۸	۶. تبعض..... ۲۲۸
معنای «عند»..... ۲۲۸	۷. معنای «عند»..... ۲۲۸
نصوص..... ۲۲۸	نصوص..... ۲۲۸
تحقیق..... ۲۳۸	تحقیق..... ۲۳۸
أم..... ۲۳۹	أم..... ۲۳۹
متصله..... ۲۳۹	۱. متصله..... ۲۳۹
تبیین..... ۲۳۹	۱. تبیین..... ۲۳۹
ساختمان..... ۲۴۲	۲. ساختمان..... ۲۴۲
ترکیب..... ۲۴۲	۳. ترکیب..... ۲۴۲
کاربرد..... ۲۴۲	۴. کاربرد..... ۲۴۲
منقطعه..... ۲۴۳	۲. منقطعه..... ۲۴۳
تبیین..... ۲۴۳	۱. تبیین..... ۲۴۳
ساختمان..... ۲۴۵	۲. ساختمان..... ۲۴۵
کاربرد..... ۲۵۳	۳. کاربرد..... ۲۵۳
زائده..... ۲۵۵	۳. زائده..... ۲۵۵
حرف تعریف..... ۲۵۵	۴. حرف تعریف..... ۲۵۵
نصوص..... ۲۵۶	نصوص..... ۲۵۶
أما..... ۲۷۱	أما..... ۲۷۱
استفتاح و تنبیه..... ۲۷۱	۱. استفتاح و تنبیه..... ۲۷۱
تبیین..... ۲۷۱	۱. تبیین..... ۲۷۱
ساختمان..... ۲۷۱	۲. ساختمان..... ۲۷۱
«حقاً» یا «أحقاً»..... ۲۷۲	۲. «حقاً» یا «أحقاً»..... ۲۷۲
تبیین..... ۲۷۲	۱. تبیین..... ۲۷۲
ساختمان..... ۲۷۲	۲. ساختمان..... ۲۷۲
اعراب..... ۲۷۲	۳. اعراب..... ۲۷۲
عرضیه..... ۲۷۲	۳. عرضیه..... ۲۷۲
نصوص..... ۲۷۳	نصوص..... ۲۷۳
أما..... ۲۷۶	أما..... ۲۷۶
استلزام، تفصیل و تاکید..... ۲۷۶	استلزام، تفصیل و تاکید..... ۲۷۶
تبیین..... ۲۷۶	۱. تبیین..... ۲۷۶
ساختمان..... ۲۷۸	۲. ساختمان..... ۲۷۸
اعراب..... ۲۸۴	۳. اعراب..... ۲۸۴
ترکیب..... ۲۸۵	۴. ترکیب..... ۲۸۵
کاربرد..... ۲۸۶	۵. کاربرد..... ۲۸۶
نصوص..... ۲۸۶	نصوص..... ۲۸۶
أما..... ۲۹۶	أما..... ۲۹۶
أحد الشیئین..... ۲۹۶	أحد الشیئین..... ۲۹۶
تبیین..... ۲۹۶	۱. تبیین..... ۲۹۶
ساختمان..... ۲۹۷	۲. ساختمان..... ۲۹۷
اعراب..... ۲۹۹	۳. اعراب..... ۲۹۹
ترکیب..... ۳۰۰	۴. ترکیب..... ۳۰۰
کاربرد..... ۳۰۰	۵. کاربرد..... ۳۰۰
نصوص..... ۳۰۱	نصوص..... ۳۰۱
أن..... ۳۰۸	أن..... ۳۰۸
مصدریه ی ناصبه..... ۳۰۸	۱. مصدریه ی ناصبه..... ۳۰۸
تبیین..... ۳۰۸	۱. تبیین..... ۳۰۸
ساختمان..... ۳۰۸	۲. ساختمان..... ۳۰۸
اعراب..... ۳۱۵	۳. اعراب..... ۳۱۵
ترکیب..... ۳۱۶	۴. ترکیب..... ۳۱۶
بلاغت..... ۳۱۷	۵. بلاغت..... ۳۱۷
مخففه از مثقله..... ۳۱۷	۲. مخففه از مثقله..... ۳۱۷
تبیین..... ۳۱۷	۱. تبیین..... ۳۱۷
ساختمان..... ۳۱۸	۲. ساختمان..... ۳۱۸
اعراب..... ۳۲۱	۳. اعراب..... ۳۲۱
ترکیب..... ۳۲۱	۴. ترکیب..... ۳۲۱

۳۵۰..... ۴. زائده	۳۲۲..... ۳. مخففه‌ی مصدریه
۳۵۰..... ۱. تبیین	۳۲۲..... ۴. مفسره
۳۵۰..... ۲. ساختار	۳۲۲..... ۱. تبیین
۳۵۱..... ۵. «قد»	۳۲۲..... ۲. ساختار
۳۵۲..... ۶. «إذ»	۳۲۴..... ۳. اعراب
۳۵۲..... ۷. تفصیل	۳۲۵..... ۴. ترکیب
۳۵۳..... نصوص	۳۲۵..... ۵. زائده
۳۶۰..... ۱. أَنْ	۳۲۵..... ۱. تبیین
۳۶۰..... ۱. تاکید و موصول حرفی	۳۲۵..... ۲. ساختار
۳۶۰..... ۱. تبیین	۳۲۶..... ۶. معانی دیگر
۳۶۱..... ۲. ساختار	۳۲۷..... نصوص
۳۶۴..... ۳. اعراب	۳۲۷..... ۱. إن
۳۶۵..... ۴. ترکیب	۳۲۷..... ۱. شرطیه
۳۶۶..... ۲. لعل	۳۳۷..... ۱. تبیین
۳۶۶..... نصوص	۳۳۸..... ۲. ساختار
۳۶۹..... ۱. إِنَّ	۳۴۱..... ۳. اعراب
۳۶۹..... ۱. تاکید	۳۴۲..... ۴. ترکیب
۳۶۹..... ۱. تبیین	۳۴۲..... ۵. بلاغت
۳۷۰..... ۲. ساختار	۳۴۳..... ۲. نافیّه
۳۷۳..... ۳. کاربرد	۳۴۳..... ۱. تبیین
۳۷۴..... ۴. بلاغت	۳۴۴..... ۲. ساختار
۳۷۴..... تحقیق	۳۴۵..... ۳. اعراب
۳۷۴..... نصوص	۳۴۵..... ۴. ترکیب
۳۷۷..... ۳. أَوْ	۳۴۶..... ۳. مخففه
۳۷۷..... ۱. أحد الشئین أو الأشياء	۳۴۶..... ۱. تبیین
۳۷۷..... ۱. تبیین	۳۴۶..... ۲. ساختار
۳۸۳..... ۲. ساختار	۳۴۷..... ۳. اعراب
۳۸۶..... ۳. ترکیب	۳۴۹..... ۴. ترکیب

۴۲۰.....	أئ	۳۸۷.....	۴. کاربرد
۴۲۰.....	۱. استفهام	۳۸۹.....	۲. استثناء مانند «إلا»
۴۲۰.....	۱. تبیین	۳۸۹.....	۱. تبیین
۴۲۱.....	۲. ساختار	۳۹۰.....	۲. ساختار
۴۲۳.....	۳. اعراب	۳۹۱.....	۳. اعراب
۴۲۳.....	۴. ترکیب	۳۹۱.....	۳. انتهای غایت
۴۲۴.....	۵. بلاغت	۳۹۱.....	۱. تبیین
۴۲۴.....	۲. شرط	۳۹۱.....	۲. ساختار
۴۲۴.....	۱. تبیین	۳۹۲.....	۴. اضراب مانند «بل»
۴۲۵.....	۲. ساختار	۳۹۲.....	۱. تبیین
۴۲۶.....	۳. اعراب	۳۹۲.....	۲. ساختار
۴۲۷.....	۴. ترکیب	۳۹۳.....	۳. اعراب
۴۲۷.....	۳. موصول	۳۹۴.....	۴. کاربرد
۴۲۷.....	۱. تبیین	۳۹۴.....	۵. جمع
۴۲۸.....	۲. ساختار	۳۹۴.....	۱. تبیین
۴۳۰.....	۱. اعراب	۳۹۵.....	۲. کاربرد
۴۳۱.....	۴. ترکیب	۳۹۶.....	نصوص
۴۳۱.....	۴. وصف	۴۱۲.....	تحقیق
۴۳۱.....	۱. تبیین	۴۱۵.....	أئ
۴۳۲.....	۲. ساختار	۴۱۵.....	۱. تفسیر
۴۳۳.....	۳. اعراب	۴۱۵.....	۱. تبیین
۴۳۳.....	۵. حال	۴۱۵.....	۲. ساختار
۴۳۳.....	۱. تبیین	۴۱۵.....	۳. اعراب
۴۳۳.....	۲. ساختار	۴۱۶.....	۲. حرف نداء
۴۳۴.....	۳. اعراب	۴۱۶.....	نصوص
۴۳۴.....	۶. وصلیه	۴۱۸.....	ای
۴۳۴.....	۱. تبیین	۴۱۸.....	جواب
۴۳۵.....	۲. ساختار	۴۱۸.....	نصوص

۴۵۶	۱. تبیین
۴۵۷	۲. ساختار
۴۵۷	۳. کاربرد
۴۵۷	۹. مجاوزت و مترادف معنای «عن»
۴۵۷	۱. تبیین معنا
۴۵۷	۲. ساختار
۴۵۸	۳. کاربرد
۴۵۸	۱۰. استعلاء و مرادف «علی»
۴۵۹	۱۱. تبعیض
۴۵۹	۱. تبیین
۴۵۹	۲. کاربرد
۴۶۰	۱۲. تجرید
۴۶۰	۱۳. قَسَم
۴۶۰	۱. تبیین
۴۶۱	۲. ساختار
۴۶۱	۳. ترکیب
۴۶۱	۱۴. انتهای غایت مرادف «إلی»
۴۶۱	۱. تبیین
۴۶۲	۲. کاربرد
۴۶۲	۱۵. تاکید
۴۶۲	۱. تبیین
۴۶۲	۲. ساختار
۴۶۵	۳. اعراب
۴۶۶	۴. ترکیب
۴۶۷	۵. کاربرد
۴۶۷	تنبيه
۴۶۸	نصوص
۴۷۵	تحقیق

۴۳۶	۳. اعراب
۴۳۶	۴. ترکیب
۴۳۷	۵. بلاغت
۴۳۷	۷. اختصاص
۴۳۸	نصوص
۴۴۴	باء مفرده
۴۴۴	۱. الصاق
۴۴۴	۱. تبیین
۴۴۵	۲. کاربرد
۴۴۶	۲. معنای «مع»
۴۴۶	۱. تبیین
۴۴۶	۲. کاربرد
۴۴۸	۳. تعدیه
۴۴۸	۱. تبیین
۴۵۰	۲. ساختار
۴۵۱	۳. کاربرد
۴۵۲	۴. استعانت
۴۵۲	۱. تبیین
۴۵۳	۲. کاربرد
۴۵۳	۵. سببیت یا تعلیل
۴۵۳	۶. ظرفیت و به معنای «فی»
۴۵۳	۱. تبیین
۴۵۴	۲. کاربرد
۴۵۴	۷. عوض یا مقابله
۴۵۴	۱. تبیین
۴۵۵	۲. ساختار
۴۵۵	۳. کاربرد
۴۵۶	۸. بدل

۴۹۷	قسم تعجیبی	۴۷۷	بَل
۴۹۷	۱. تبیین	۴۷۷	۱. اضراب انتقالی
۴۹۷	۲. ساختار «تاء» قسم	۴۷۷	۱. تبیین
۴۹۸	۳. اعراب	۴۷۷	۲. ساختار
۴۹۸	۴. ترکیب	۴۷۸	۳. اعراب
۴۹۸	نصوص	۴۷۸	۴. کاربرد
۵۰۰	نَم	۴۷۹	۲. اضراب ابطالی
۵۰۰	اسم اشاره	۴۷۹	۱. تبیین
۵۰۰	۱. تبیین	۴۷۹	۲. ساختار
۵۰۰	۲. اعراب	۴۸۰	۳. اعراب
۵۰۰	۳. ترکیب	۴۸۰	۴. کاربرد
۵۰۱	نصوص	۴۸۱	۳. اثبات حکم ماقبل برای ما بعد
۵۰۲	نَم	۴۸۱	۱. تبیین
۵۰۲	ترتیب و تراخی	۴۸۱	۲. ساختار
۵۰۲	۱. تبیین	۴۸۲	۳. اعراب
۵۰۳	۲. ساختار	۴۸۲	۴. اثبات نقیض حکم ماقبل برای ما بعد
۵۰۴	۳. اعراب	۴۸۲	۱. تبیین
۵۰۴	۴. کاربرد	۴۸۳	۲. ساختار
۵۰۷	۵. بلاغت	۴۸۳	۳. اعراب
۵۰۷	نصوص	۴۸۴	نصوص
۵۱۱	تحقیق	۴۹۳	بَلی
۵۱۳	حاشا	۴۹۳	حرف جواب
۵۱۳	۱. فعل استثناء	۴۹۳	۱. تبیین
۵۱۳	۲. حرف استثناء	۴۹۳	۲. ساختار
۵۱۳	۱. تبیین	۴۹۴	۳. ترکیب
۵۱۳	۲. اعراب	۴۹۴	۴. کاربرد
۵۱۴	۳. تنزیه ما بعد خود از عیب	۴۹۵	نصوص
۵۱۴	۱. تبیین	۴۹۷	تاء

۵۴۹.....	تحقیق	۵۱۴.....	۲. اعراب
۵۵۰.....	حیث	۵۱۴.....	۳. ترکیب
۵۵۰.....	ظرف مکان	۵۱۵.....	نصوص
۵۵۰.....	۱. تبیین	۵۱۷.....	حتی
۵۵۰.....	۲. ساختار	۵۱۷.....	۱. انتهای غایت
۵۵۲.....	۳. اعراب	۵۱۷.....	۱. تبیین
۵۵۲.....	۴. ترکیب	۵۱۸.....	۲. ساختار
۵۵۳.....	۵. کاربرد	۵۲۰.....	۳. اعراب
۵۵۴.....	نصوص	۵۲۱.....	۴. ترکیب
۵۵۶.....	تحقیق	۵۲۲.....	۵. کاربرد
۵۵۷.....	خلا	۵۲۳.....	۶. بلاغت
۵۵۷.....	استثناء	۵۲۳.....	۲. تعلیل
۵۵۷.....	۱. تبیین	۵۲۴.....	۱. تبیین
۵۵۷.....	۲. ساختار	۵۲۳.....	۲. ساختار
۵۵۷.....	۳. اعراب	۵۲۳.....	۳. اعراب
۵۵۹.....	نصوص	۵۲۴.....	۴. کاربرد
۵۶۰.....	رُبّ	۵۲۶.....	۳. استثناء
۵۶۰.....	تقلیل و تکثیر	۵۲۷.....	۴. عاطفه
۵۶۰.....	۱. تبیین	۵۲۷.....	۱. تبیین
۵۶۲.....	۲. ساختار	۵۲۹.....	۲. ساختار
۵۶۶.....	۳. اعراب	۵۳۱.....	۳. اعراب
۵۶۷.....	۴. کاربرد	۵۳۱.....	۵. استینافیه
۵۶۹.....	نصوص	۵۳۱.....	۱. تبیین
۵۷۵.....	تحقیق	۵۳۳.....	۲. ساختار
		۵۳۴.....	۳. اعراب
		۵۳۶.....	۴. کاربرد
		۵۳۸.....	۵. بلاغت
		۵۳۸.....	نصوص

پیشگفتار

حمد و سپاس مخصوص خداوندی است که حضرت محمد (ص) و آل پاکش را که درود و صلوات را ایشان باد، مبلغ و حافظ دین خود قرار داد و ما را در تحصیل احکام شرعی و قوت بخشیدن به ارکان آن یعنی صرف، نحو، منطق و بلاغت یاری نمود.

علم فقه از شریف ترین و بلاغت ترین علوم به شمار می آید که انسان بوسیله ی آن اعمالی را که مطلوب و محبوب خداوند است و آنچه را که مبنی و مغضوب درگاه اوست درمی یابد، لذا از بین تمامی علوم دیگر این علم، و از بین حاملان علوم مختلف به حاملان این علم، توجه و عنایت ویژه ای شده است. و این رو واجب است که به اندازه ی توان در این علم و ارکان آن تحقیق نمود.

از مهمترین ارکان علم فقه، صرف، نحو، منطق و بلاغت است، که علی رغم کوشش های بسیار در این زمینه ها، آن گونه که باید و سزاوار است به روش مطلوب به ابیحات این علوم پرداخته نشده است، روشی که با هدف نهانی خود یعنی استنباط تناسب داشته و راه آن را هموار نماید.

هدف اصلی طلاب علوم دینی، فقاقت به معنای عام آن است، یعنی بدست آوردن حکم خداوند در تمامی شئون زندگی بشر، در زمینه هائی چون احکام عبادات و معاملات، و مباحث علوم انسانی در بخش های مختلف آن مانند جامعه شناسی، روانشناسی، و غیره که در عصر حاضر اهمیت زیادی پیدا کرده، و ذهن دانشمندان اسلامی را به خود مشغول داشته است، و ارشاد های مقام معظم رهبری حفظه الله مبنی بر

تولید علم و تحول در علوم انسانی که چندی است ایشان بر این امر تاکید بسیار دارند، حاکی از اهمیت این مساله است.

از عوامل مؤثر در تحقق این هدف، تحول در مقدمات این علوم یعنی صرف، نحو، منطق و بلاغت است.

کتاب حاضر از میان علوم مقدماتی به بحث از معانی حروف پرداخته است، معانی حروف نقش بسزایی در کلام دارند؛ زیرا هر چند در تعریف آن گفته می شود حرف معنای مستقلی ندارد و نیاز به غیر دارد، و از این جهت دارای نقص است، لکن مقصود از القاء کلام غالباً رساندن معانی حرفی است؛ مانند: «زید فی الدار» و «علی مع القرآن» و «سرت من البصرة إلى الكوفة».

حروف از چند جهت قابل بررسی اند: ۱. تبیین معنا. ۲. ساختار آن. ۳. اعراب. ۴. نحوه ترکیب در ترکیب کلام. ۵. کاربرد فقهی تفسیری. ۶. بلاغت.

در این نوشتار سعی نموده ایم بر حرف و بلکه برای هر معنا از حرف مورد بحث به ترتیب مذکور مباحث آن را مطرح کنیم. هر کدام از این مراحل دارای خصوصیتی است که در ذیل به آن پرداخته می شود:

۱. تبیین معنا: در این بخش معنای حرف توضیح داده شده و به جزئیات آن به طور کامل پرداخته می شود.

۲. ساختار: هر معنا از حروف دارای ساختار مخصوص به خود است و در اسلوب خاصی از کلام ظاهر می شود و دارای شسرنط خاصی است که در این بخش مطرح می شود.

۳. اعراب: در این بخش نکات تجزیه ترکیبی که در کلام مشتمل بر حرف مورد بحث وجود دارد مطرح می شود.

۴. ترکیب: بخش تجزیه و ترکیب، اختصاص به استعمالات قرآنی آن حرف دارد. گزینش آیات هدفمند بوده و سعی شده که حالات مختلف کلام مشتمل بر حرف مربوطه مورد بررسی قرار گیرد.

۵. کاربرد: بخش که بر برگرفته شده از کتاب های فقهی و تفسیری معتبر است و این نیز متناسب با هر معنایی مطرح گردیده است. در این بخش غالباً عبارت خود کتاب آورده شده است و این موجب بیشتر شدن اعتبار مطلب و آشنا شدن محصل با عبارات علماء دارد. چنانکه این عبارات گاهی در خود مباحث نیز به این منظور آورده شده است.

این بخش موجب بالا بردن فهم فقهی محصل است؛ زیرا چنانچه ابن هشام در باب خامس کتاب خود به این مساله اشاره نموده است در بسیاری از موارد، ظاهر لفظ، ترکیبی را اقتضاء دارد که معنا و فهم فقهی، آن ترکیب را اقتضاء ندارد، لذا ممکن است کسی در ادبیات اعتقاد فن باشد لکن چنین فهم فقهی را نداشته باشد. فهم فقهی گستره وسیعی دارد که گاه ترکیب های متفاوت از یک لفظ را ارائه میدهد.

چنین فهمی متفاوت از فهم ادبیاتی صرف است، لذا بدون آن ممکن است کسی عنوان ادیب را داشته باشد لکن ضمیمه نخواهد بود.

این اشتباه ممکن است برعکس نیز اتفاق بیافتد یعنی فهم فقهی در محصل وجود دارد و فردی خود را در آن بکمال رسانده لکن اصطلاحات ظاهراً لفظ و جنبه لفظی و ادبیاتی آن را رعایت نمی کند یا از وجوه ضعیف و بعید استفاده کرده باشد. این موجب می شود که فقیه معنایی را بر اساس ترکیبی که موافق آن معنا است به حدیث نسبت دهد و بر اساس آن حکمی صادر نماید، که هر چند این معنا صحیح بوده باشد لکن ترکیب لفظی چنین اقتضائی را ندارد.

این کتاب با ضمیمه کردن این دو فهم یعنی فهم لفظی و فقهی، محصل را با هر دو آشنا نموده است.

فائده ی مهم دیگر اینکه نشان داده می شود چگونه از قاعده ی مورد بحث در استنباط حکم استفاده می شود که این امر موجب آشنائی محصلین با کاربرد قواعد ادبی در طریق استنباط و فتوا است، و استمرار این نوع روش موجب ایجاد ملکه اجتهاد در فرد از همان سال های ابتدائی تحصیل می گردد.

زیرا اجتهاد عبارت است از ملکه‌ی استنباط احکام، و این با استمرار بوجود می‌آید، و لازمه‌ی آن این است که محصل از همان ابتداء بر این امر استمرار و مداومت داشته باشد تا اینکه قواعدی را که آموخته و بر اساس آن فتوائی می‌دهد، این حالت را تبدیل به ملکه کند و در مسائل متعدد دیگر که مورد نیاز اوست بتواند براحتی حکم خداوند را استنباط نماید.

۶. بلاغت: در این بخش نیز تکمیل کننده‌ی مباحثی است که مباحث قبل مطرح شده است و به اغراض بلاغی معانی حروف و ساختارهای مختلف آنها پرداخته شده است. البته چون مقصود اصلی کتاب طرح مباحث بلاغی نیست، این مباحث به طور محدود اثر نهاده است و در مواردی است که ذکر آن برای فهم بیشتر مطلب کمک می‌کند.

سعی مؤلف این کتاب بر عملی نمودن این هدف است، که امید است در این راه این توفیق را داشته و توانسته باشد که این نیاز اساسی را رفع نموده باشد. در پایان از تمامی اهل فن استدعا داریم که ما را از لغزش‌های احتمالی مطلع کنند. باشد که این اثر ناچیز مورد قبول واقع گردد.

مصطفی جمالی